

A MAGYAR ÁLTALÁNOS POLGÁRI TÖRVÉNY- KÖNYV TERVEZETE ÉS A VAGYONTALANOK.

Harmadik rész.

A tervezet dolog joga.

I.

A tervezetnek dologjoga, mint minden eddig alkotott polgári törvénykönyvnek ez a része, a magántulajdon teljes kifejtése. A birtokról szóló rendelkezéseknek csak az a célja, hogy a tulajdon gyakorlati hatását kiegyésszítsék és megkönnyé-
bítsék. A szolgálmak és a zálogjog pedig csak a tulajdon tartal-
mának egyes elkülönített és önállósított alkatrészei. A vagy-
nosok és a vagyontalanok közötti különbség alapja a magán-
tulajdon, így a dologjog rendezése tulajdonképpen csak a vagy-
nosok ide tartozó, egymás közötti jogviszonyainak rendezése.
Szempontunkból nincs más feladatunk a dologjoggal szemben,
mint futólag rámutatni, hogy a dologjog miként adja meg a vagy-
nosoknak azokat az anyagi feltételeket, a melyeket felhasználva
a vagyontalanok munkájának gyümölcset a kötelmi jog segít-
ségével könnyű módon beszedjék; ki kell mutatnunk, hogy
a tervezet szerint mily gyönge belsőleg a vagyonosoknak
egymás közötti viszonyaiban a tulajdon elve, mely kifelé,
a vagyontalanokkal szemben, a szentség jellegével ruháztatik fel;
és hogy a tulajdonnak a tervezet szerint a közgazdaság szem-
pontjából kontemplált megszorításai csak a vagyontalant akadá-
lyozzák a tulajdonszerzésben, de a vagyonosokat ugyanily
szempontból nem korlátozzák a közgazdaság szempontjából még
károsabb tulajdonszerzésben.

Az ingatlanok s különösen a városi telkek tulajdona egyik
leghathatósabb eszköz a haszonbérnek és lakásbérnek nevezett
munkanélküli jövedelem beszedésére. Az ingatlan tulajdona ama
lehetőséget adja a vagyonosoknak, hogy az ingatlanok haszná-

latát átengedjék vagyontalanoknak, kik ennek fejében bizonyos összeget fizetnek. Igaz, hogy ily átengedés vagyonosok között is fordul elő, de szempontunkból csak a vagyonos és vagyontalan közötti ily viszony érdekel s ennek is az az esete, midőn városi telek s azon emelt épület használata engedtetik át. Az ily átengedés alakját képező bérleti szerződést majd a kötelmi jog tárgyalásánál fogjuk szemügyre venni, itt röviden rámutatunk, hogy a köz áldozatai mily óriási, megérdemeletlen előnyt biztosítanak annak, ki véletlenül telektulajdonos s mily óriási szolgáltatást engednek egyesek javára a vagyontalanokra róni. Általánosan ismeretes, hogy a legutolsó évtizedekben a városi és különösen a nagyvárosi telkek értéke mily óriási mértékben növekedett. Leginkább büszkén, mint a nagy közgazdasági fejlődés tanújelére szoktak e körülményre rámutatni, s nem említik ama nagy közgazdasági igazságtalanságokat, melyeket e fejlődés létrehoz. A városi telkek értékemelkedése egyrészt a városok növekedésének eredménye, de eredménye ama óriási áldozatoknak is, melyeket a köz a városokért hoz. Ez értékemelkedés a telekspeculationak létrehozója és létrehozója a magas lakbéréknek, a melyek visszahatásukban a telek értékét még óbban felszöktetik. A drága lakásbérék leginkább és legelviselhetetlenebbül a vagyontalanokra nehezdednek és főökát képezi a nagyvárosokban uralkodó rémséges lakásviszonyoknak. Ekként a városi telkeknél úgy áll a dolog, hogy azok értékét a közgazdasági fejlődés hozza létre, közáldozatok növelik s hasznuk ezen fejlődésből a telektulajdonosoknak van, kik a fejlődéshez semmivel sem járultak hozzá, míg a vagyontalanok drága lakásbérék által, a melyek a legkisebb lakásoknál aránylag a legmagasabbak, minden előny nélkül megterhelhetnek és túlszűfolt, egészségtelen lakásokba kénytelenek összehúzódni.

II.

A legtöbb dolog mai nap egyesek tulajdonát képezi s más által rendszerint csak az eddigi tulajdonossal kötött szerződés útján szerezhető. A tulajdon átruházás ez esete mellett a tulajdonátruházásnak a tervezetben említett többi esete oly csekély számú, hogy bátran figyelmen kívül hagyhatjuk. Épúgy mellőzhetjük itt a többi dologi jog szerzésének kérdését, mely a tulajdonszerzés kérdése mellett alárendelt jelentőségű.

A dologjog lényegében hatalmi viszonyok összessége. Jogbölcséleti törekvések a tulajdont gazdaságilag indokolni meddők maradtak és maradnak. A törvényhozónak, ki a tulajdon fenntartását tűzte ki célul, mégsem szabad úgy intézkedni, mint az a német polgári törvénykönyvben történik, a hol a tulajdon és a gazdasági élet közötti minden összefüggés el van vágva s a tulajdon mint tisztán hatalmi tény jelentkezik, mert ily szabályozás legalkalmasabb arra, hogy a tulajdon érvényesülése a nemzeti jogérzésben megrendítessék. A német polgári törvénykönyv szerint elégséges a tulajdon szerzéséhez, ha az eddigi tulajdonos a dolgot a szerzőnek átadja s mindkettő egyetért, abban, hogy az átadott dolog tulajdona ezentúl a szerzőt illesse. Más törvények szerint ez nem elégséges. Azok a tulajdonát ruházási szándékkal történt átadás mellett azon ok megjelölését is kívánják, a mely mellett az átadás történt. A tervezet (625., 650 §§.) szintén az átadás s illetőleg ingatlanoknál a telekkönyvi bekebelezés mellett a tulajdonszerzést azon feltételhez köti, hogy az átadás s illetőleg a bekebelezés megengedése a tulajdon átruházására irányuló érvényes kötelezettség értelmében történjék. Azaz az átadási szerződésen kívül gazdasági, vagy jogi oknak is fenn kell forognia, mely miatt az eddigi tulajdonos tulajdonát átengedi a szerzőnek. A jogászok műnyelvén ezt úgy fejezzük ki, hogy a tulajdonszerzéshez kell egyrészt jogcím (az említett gazdasági, vagy jogi ok, mint pld. vétel, ajándékozás stb., másrészt szerzési mód (átadás stb.). A német jogászok absztrakt okoskodásai fejtették ki azt az álláspontot, hogy a tulajdon szerzéséhez elégséges a szerzési mód s nem szükséges jogcím s e nézetet a német polgári törvénykönyv diadalra is juttatta.

Szükséges-e a tulajdonszerzéshez jogcím, vagy sem, sok ember előtt iskolai disputának, vagy szórszálhasogatásnak tűnhetik fel, tényleg azonban e kérdés az, mely nagyban hozzájárul a tulajdoni rendszer szilárdan maradásához. A tulajdoni rendszer biztonsága azon nyugszik, mennyire marad összefüggésben a nemzet gazdasági életével. A tulajdonát ruházás oly neme, melyé a jogcím felesleges, elszakítja azt a gazdasági élettől, alaki ügyletet csinál belőle. A magánjognak ép azon rendelkezései, melyek bizonyos akaratnyilvánításból kötelezettséget származtatnak, tekintet nélkül arra, hogy ily kötelezettség megtalálja-e alapját az eset gazdasági, vagy jogi alapjaiban (u. n. elvont jogügyletek) s melyek legeklatansabb példáját, a váltójog

nyújtja, rendítik meg leginkább a nemzet jogérületét, mert leginkább alkalmasak és alkalmaztatnak a gyengébbek kijátszására. A tulajdonátruházásának átalakítása ily absztrakt ügyletté leginkább alkalmas a tulajdoni rend megingatására.

Helyes tehát, hogy a tervezet e tekintetben nem utánozza a német törvénykönyvet, ámbar ez önállóság csak a tulajdonszerzés szabályozásában nyilatkozik. A szolgalmak szerzése a tervezet szerint is absztrakt módon történik (707. §.), mi a magántulajdon alapján álló törvénykönyvnél ép oly helytelen, mint a tulajdonszerzés hasonló szabályozása. A tulajdonszerzés szabályozása a tervezet dologjogának egyedüli része, mely megfelel a tulajdon kizárólagossága és sérthetlensége elveinek, vagyis a jogászok szerint a tulajdon alapelveinek. A többi rendelkezés csak kifelé, a vagyontalanokkal szemben indul, ki emez elvekből, befelé, a vagyonosok egymás közötti viszonyaiban, a «forgalom biztonsága» kedvéért épen az ellenkező áll.

A mai jogrenden felépülő magánjogi törvénykönyvnek az ingatlan tulajdon sérthetlenségére kiváló gondot kell fordítania. E vagyontárgyak egyrészt a legfontosabbak a társadalomra nézve s másrészt fogalmuk nehézkes, szabatosan meghatározott külalakhoz kötött, mely az összes fennforgó jogviszonyok kipuhátolását könnyen megengedi. A tervezet mindazonáltal az ingatlan tulajdon biztosságát is feláldozza a forgalmi érdeknek, mely a jelen esetben »a telekkönyvbe vetett bizalom« elnevezést nyeri.

A tervezet szerint (552., 553. §§.) az, ki a telekkönyvbe, habár érvénytelenül, mint tulajdonos, vagy egyébként jogosult van bekebelezve, ezt a jogot, mely őt nem illeti, átruházhatja teljes joghatálylyal jóhízemű harmadik személyre. A ki tehát hamisított okirat alapján dologi jogot kebeleztetett be saját javára a telekkönyvbe, »jogát« teljesen érvényesen harmadik jóhízemű személyre átruházhatja. Igaz, hogy a ma érvényes jog szerint, mely szintén a német jogászat hatása alatt keletkezett, szintén így van ez, de azért ily szabályozás nem egyeztethető össze a »tulajdon sérthetlenségének« elvével.

Még messzebb menő intézkedéseket tartalmaz a tervezet a német törvénykönyv nyomán az ingókra vonatkozólag. Ha az ingó dolog elidegenítőjét nem is illette az ingóság tulajdonjoga, a szerző, ha e körülményt nem tudja s tudatlansága nem súlyos gondatlanság eredménye, az átadás által megszerzi a dolog tulajdonát, kivéve, ha a dolgot a tulajdonostól ellopták, vagy elrabolták, vagy ha a tulajdonos a dolog birtokát akarata nélkül

más módon vesztette el, a mely utóbbi eset alól azonban a tervezet több kivételt tesz, úgy hogy a végeredményben csak a rosszhiszemű szerző nem szerzi meg átadás által az átadott dolog tulajdonjogát. (629—631. §§.)

E rendelkezések a forgalomnak teljes diadalát jelentik a tulajdoni rend felett. A nyomorgó vagyontalan minduntalan a tulajdon szentségére lesz figyelmeztetve s ha kell, a büntető-törvények által kényszerítve, hogy azt elismerje s itt a tulajdon szentségének alapján álló törvénykönyv feláldozza ezt a rendet, mintegy elkobozza a tulajdont a forgalom érdekében.

Míg a tulajdon hirdetett sérthetlenségét magának a tervezetnek említett rendelkezései támadják meg, addig a tulajdon egy másik, a jogászok által hirdetett jellemvonását, a kizárólagosságot, az állami igazgatás oly ágai támadják és semmisítik meg, melyekkel a jogász, mint ilyen, nem igen szokott törődni.

A tervezet szerint (560 §) a tulajdonos jogosítva van dolgával tetszése szerint rendelkezni és más mindenkit a rendelkezésből kizárni. A tulajdonos e jogát csak jogszabály és mások ellentétes jogai korlátozhatják. E meghatározás a tulajdonos kénye kedve szerint bánhatna dolgával, s kivételes állapot volna a törvényhozás beavatkozása a tulajdonos jogkörébe. Ez áll annyira a mennyire az ingók tulajdonosára, de nem áll az ingatlanokéra.

A mióta az állam közigazgatási tevékenysége mindinkább gyarapszik s az emberi élet majdnem minden ágára kiterjed, a tulajdonos önkénye akadályt talál az állam felügyeletében és közreműködésében. A jogászok nem foglalkozván a közigazgatási joggal, a jogászat a tulajdon meghatározásának régi, még a rómaiaktól öröklött alakját használja. A mai tulajdonos pedig nagyban különbözik a római dominustól. A mai közigazgatás által az állam valóságos társtulajdonossá válik. Az ingatlanok tulajdonosai, kiknek vagyona a nemzeti vagyon főalkatrészét képezi, minduntalan a közigazgatási hatóságok ellenőrzésére és jóváhagyására, sőt utasítására szorulnak, Ott van a mezőrendőri-, erdő-, vízi-, út-, kisajátítási-, ipar- stb. törvény, a bányajog, az épület-, tűz- és egészségrendőri szabályok tömege, mely évről-évre nő s fictióvá teszi a tulajdonos kizárólagos rendelkezési jogát.

Az ingatlanok gazdasági hasznában is osztozik állam és kisebb közület a tulajdonossal. A befolyó egyenes adók legnagyobb része az ingatlanokra kivetett adó. A házbéradó a

mindenféle pótadóval a bérjövedelemnek majdnem felét teszi, s nem sokkal alacsonyabb a földbirtok adója.

Ilyképen az állam és a kisebb közületek (törvényhatóság, község) a tulajdonossal együtt használják az ingatlant és rendelkeznek evvel; a római domínium ma már csak a jogászok képződésében és a polgári törvénykönyvek papirosán él, valóságban nem található fel seholsem.

III.

Bár a tulajdon képezi alapját a vagyonosok és vagyontalanok közötti különbségnek, még sem elégséges a tulajdon, mely gyakran nem könnyen bizonyítható, hogy kellő élességgel vonja meg a határvonalat gazdag és szegény között. Ezt megteszi egy külsőleg látható tény, mely egymagában minden egyébre való tekintet nélkül hirdeti a nagy ellentétet. E tény a birtok, mely a tulajdoni rendnek a vagyontalanok felé fordított éle. Jellemző, hogy a birtok és birtokvédelem szabályozása a tervezetben a német minta nyomán élesebbé és hatalmasabbá teszi a tulajdon elvét, mely a befelé való szabályozásban annyira gyengült.

A jogászok még ma is mindig vitatkoznak, hogy a birtok jog-e, vagy tényleges állapot. Álláspontunkról, mint minden jog, e kettő is csak tényleges hatalmi viszony kifejezője; a különbség közöttük az, hogy a tulajdon nagyobb hatalom, mely előtt így végeredményben a birtoknak vissza kell lépni, a mint a kisebb hatalom a nagyobbaknak mindig engedni kénytelen.

Míg a római jog tanítása szerint, mely ma is általánosságban elfogadott, birtokos az s így birtokvédelemre csak az jogosult, ki a dolgot, mint sajátját (tulajdoni akarattal) birtokolja, míg ellenesetben, ha t. i. a tulajdoni akarat hiányzik, csak bíráló, kinek nincs igénye a birtokvédelemre: addig a német polgári törvénykönyv a birtokvédelmet ama külső tényhez köti, hogy valaki a dolog felett tényleges hatalmat gyakorol. A tervezet ebben utánozza a német törvényt. Így pusztán a dolog felett gyakorolt tényleges hatalom a tervezet szerint igényt ad a birtokvédelemre.

A birtokvédelemhez tartozik a birtokos azon joga, hogy tilos önhatalom ellenében erőhatalommal védekezhetik; a rajtakapott, vagy üzőbe vett tettetől erőhatalommal visszaveheti azt

az ingó dolgot, a melyet ez tilos önhatalommal elvett. (517. §.) Tilos önhatalmat gyakorol, a ki a nélkül, hogy a törvény megengedné, a birtokost a birtoktól megfosztja, vagy őt a birtokban háborítja. (516. §.) Tekintettel arra, hogy a tulajdonos a birtokostól csak a dolog kiadását követelheti (659. §.), de azt önhatalmúlag el nem veheti még az esetben sem, ha a dolgot ő adta a birtokosnak bérbe, vagy használatul s a használati idő már letelt, a tulajdonos is tilos önhatalmat gyakorol a birtokos ellen, ha az őt megillető dolgot vissza akarja venni s a birtokos jogosult a tulajdonos ellen is erőhatalommal védekezni s az önhatalmúlag elvett dolgot tőle erőhatalommal visszavenni. A nemtulajdonos ellen a birtokost azonkívül, ha az önvédelem siker nélkül maradt, polgári keresetek és a büntető törvények védik. Tehát a tervezet szerint mindazon jogok, melyek eddig csak a tulajdoni akarattal birtoklót illették, ezentúl megilletnek majd mindenkit, ki a dolog felett pusztán tényleges hatalmat gyakorol. E rendelkezés által a birtokvédelem elveszít minden összefüggést a tulajdoni renddel, tisztán a tényleges hatalmi viszonyok megtartására szolgáló eszköz lesz. Tekintettel, hogy a birtok a vagyonosok és vagyontalanok közötti külsőleg látható különbség, ez intézkedések legplastikusabban szemléltetik a mai jogrend be nem vallott célját: megadni a vagyonosnak minden eszközt, hogy hatalmi körében megmaradjon s a vagyontalant megakadályozni, hogy e hatalmi körbe bejuthasson.

IV.

A dolgok legnagyobbrészt arra valók, hogy az emberek segítségökkel physikai életszükségleteiket fedezzék. E szempontból legfontosabbak az ingatlanok, melyeken az emberi lakások emelkednek, melyek az életfentartáshoz szükséges egyéb dolgokat is, mint szántó, erdő stb. használva, szolgáltatják. Helyes gazdasági politikának arra kell törekednie, hogy az ingatlan tulajdonhoz mennél több egyén juthasson, mert semmi sem alkalmasabb proletariátus tenyésztésére, mint az ingatlanok egyesítése kevés számú egyén kezében, ki így a megélhetés alapjait hatalmában tartva, a velünk született önzés által hajtatik arra, hogy az így tőle függő embertársak munkáját mennél alacsonyabban jutalmazza.

A tervezetben nyomát leljük, hogy készítői arra is gondoltak, hogy a tulajdonos hatalmát korlátozni kell közgazdasági

szempontból. A tervezet szerint (573. §) az alkotandó polgári törvénykönyvvel egyidejűleg gondoskodni keli majd oly jogszabályok alkotásáról, a melyek szerint a czélszerű gazdálkodás előmozdítása végett vagy csak feltételesen szabad bizonyos nemű közös telkeket felosztani és a telkeket általában bizonyos mértéken alul eldarabolni. Kétségtelen helyes ez intézkedések vezető elve, hogy közgazdasági céloknak alá kell rendelni a tulajdon kizárólagosságának és mindenhatóságának elvét. A telkeknek eldarabolási tilalma építésrendőri szempontból üdvösen hathat, mint fék, a városi telkekkel való speculatio korlátozására, helyes továbbá lakáspolitikai szempontból, hogy egészséges, világos lakások keletkezzenek, de nem igen releváns közgazdasági szempontból. Ebből csak a czélszerű gazdálkodás előmozdítása végett alkotandó telekeldarabolási tilalmak érdekelnek.

Mi a célja ezen eldarabolási tilalmaknak? Megakadályozni, hogy oly apró földterület képezze egyes egyén tulajdonát, a melynek megmunkálása és a rá fordított egyéb beruházás értéke aránylag túl magas, összehasonlítva az eredményt más nagyobb telekkel, az elért termési értékhez viszonyítva. Ez az elv nem egyéb, mint az egyén gazdálkodásának ellenőrzése az állam által, a mi a mai individualistikus alapon álló állam elveinek egyenes ellentéte. Második célja e tilalomnak, megakadályozni azt, hogy túlsok termőföld elpazaroltassék a sok apró parcellához szükséges utak területe által. Nem hisszük, hogy Magyarországon a termőföld felapritása annyira előrehaladt, hogy az ezáltal szükségelt uterülettöbblet a termőföld területét annyira apasztaná, hogy az a nemzeti vagyonban érezhetővé válnék. Így végeredményben a termőföldre vonatkozó telekeldarabolási tilalom, a nélkül hogy különös közgazdasági hasznot eredményezne, ahhoz fog vezetni, hogy az ingatlantulajdon megszerzésének lehetősége bizonyos vagyonminimumhoz lesz kötve, más szóval a vagyon-talanok részére kisebbitve lesz a részesedés lehetősége a nemzeti vagyon legfontosabb tárgyaiban.

Apró parcellák keletkezésénél sokkal nagyobb sociális bajok járnak a földtulajdon összehalmozódásával. Tudvalevő, hogy a nagybirtok legnehezebben vált gazdát s a földterületnek mennél nagyobb része válik latifundium alkatrészévé, annál inkább kisebbedik annak lehetősége, hogy az ingatlantulajdonban nem részes emberek ily tulajdont szerezzenek. Földművelő államban a népesség legnagyobb részére nézve az ingatlantulajdon mintegy a gazdasági létnek kristályosodási

pontja. A földművelőt e tulajdonból kizárni annyi, mint örökös proletariátusra kárhozhatni. Hazánk sok vidékén már nagyon is érezhető a földbirtok megkötöttségével járó baj s e vidékekre már ma is bátran alkalmazhatjuk Plinius mondását: Latifundia perdidere Italiam. Ha a polgári törvénykönyv közgazdasági szempontokból akarná a tulajdont korlátozni, úgy elhagyná a termőföldre vonatkozó eldarabolási tilalmat és oly szabályok alkotásáról gondoskodnék, melyek megakadályozzák azt, hogy termőföld bizonyos maximumon túl egy személy tulajdonát képezhesse s ezen (természetes vagy erkölcsi) személy, vagy előre meghatározott utódai kezében törvényileg is megkötve maradjon. Ily szabályt azonban nem várhatunk oly jogrendtől, melyben az iparkodásnak végcélja csak a fennlevő erőeloszlás conserválása, bármily hátránnyal jár is ez a közre nézve.

Hogy a tervezet a dologjogi részében sem nézi a gazdasági jogosultságot, hanem mindig csak a hatalmasabb érdekét védi, ezt plastikusan szemléltetik az elsajátításról és találásról szóló rendelkezések, melyeknek a dolog természeténél fogva nincs valami nagy közgazdasági fontosságuk. Ezek szerint a gazdátlan ingó dolog tulajdonát megszerzi, a ki a dolgot sajátjául birtokba veszi (592. §.) A találó a talált dolog tulajdonát megszerzi, ha a találásnak a hatóságnál történt bejelentését követő egy éven belül senki sem jelentkezik mint tulajdonos, vagy ha jelentkezik ugyan, de a találódíj, őrzési díj stb. kifizetését megtagadja. (598. §. 605. §.) A talált kincs a találó tulajdonát képezi (612. §.) Ha a találó a kincset harmadik személy dolgában találja, a dolog tulajdonosával osztozik a kincsen.

E rendelkezések a jog védelme alá helyezik azt, ki a gazdátlan dolog felett véletlenül elnyeri a tényleges hatalmat. A tulajdonnak ily adományozása által a tervezet elismeri, hogy a kié a hatalom, azé a jog is, más szóval, hogy a jog nem egyéb, mint a hatalomnak különös megjelenési alakja.

Ha a gazdátlan dolog hovatordításának kérdését igazságosan, azaz gazdasági érdek szerint akarjuk megoldani, akkor azt a népesség azon osztályának kell juttatni, mely az ingókat létrehozza, azaz a munkásoknak. E juttatás akként volna eszköz-lendő, hogy a gazdátlan dolgok eladásából befolyó jövedelem a munkás betegségyező- és biztosító-intézményei javára fordítatnék, mely eljárás igazságosabb volna, mint e jövedelemnek oly közszhasznú intézményekre való fordítása, melyek a vagyonosoknak is előnyére szolgálnak.

Negyedik rész.

A tervezet kötelmi joga.

I

A dologjogban, mint láttuk, a vagyonosok érdeke a vagyontalanokkal szemben arra szorítkozik, hogy ezeket visszatartsák a tulajdoni rendbe való behatolástól, minek eszközét a birtokvédelemről szóló intézkedések, de még inkább a büntető-törvények szolgáltatják. Egyebekben a dologjog mikénti alkotása a vagyonos osztályok belügye s láttuk, hogy a vagyontalanoknak hirdetett elvek a vagyonosok egymásközötti viszonyaiban figyelembe nem vétetnek. Másként áll a dolog a kötelmi joggal. Itt legnagyobb a súrlódási felület a vagyonosok és vagyontalanok érdeke között. Sok intézkedése van ugyan a kötelmi jognak is, mely a vagyontalanok érdekét egyáltalában nem érinti, de tartalmazza egyúttal azokat az intézkedéseket is, melyek a vagyonosoknak lehetővé teszik a tulajdoni rendnek kiaknázását érdekeik szempontjából azáltal, hogy a munkanélküli jövedelemnek a vagyontalanoktól leendő beszédését szabályozza.

Ha a tulajdonos maga végzi azt a munkát mely által vagyonából az elidegenítendő értéket előállítja, vagy munkások által saját vezetése alatt végezteti azt, úgy a vételi és munkaszerződés segítségével szedi jövedelmét. A munkabér levonása után maradó felesleg képezi a munkanélküli jövedelmet. Ha ellenben a tulajdonos vagyontárgyait másnak használatul ellenérték fejében átengedi, úgy a kölcsön-, bérleti- vagy haszonbérleti szerződés segítségével szedi be a munkanélküli jövedelmet. Ez a modern gazdasági élet mechanizmusának alapja, mely a vagyonosok társadalmi létének feltétele. A kötelmi jog intézkedéseinek nincs is más célja, mint a vagyonosok emez előnyös helyzetének fentartása, mit leginkább a szerződéskötési szabadság elve biztosít. Az előbb kifejtettekkel kimutattuk, hogy a szerződéskötési szabadság elvének feltétele, hogy t. i. a szerződés kötésekor két teljesen egyenlő személy áll szemben csak fictio. Tényleg ez az elv csak azt eredményezi, hogy a hatalmasabbnak semmi korlátja sincs a gyengébb kijátszásában.

Eddigi fejtegetéseinkből láthatóvá vált, hogy akkor, midőn

vagyonos vagyonossal áll szemben, mai magánjogunk nem ismeri a szerződéskötés szabadságának elvét. A dologjog terén, hol vagyonos vagyonossal áll szemben, hiába keresnök ez elv érvényesülését. A dologi jogokat a tervezet egyenkint, tartalmukkal együtt felsorolja; egyéb dologi jogosítvány nem létesíthető. Ugyanezt a jelenséget látjuk a családjog körében, hol szintén egyenlő társadalmi helyzetű személyek állnak egymással szemben. Mihelyt azonban a családjogban vagyonos és vagyontalan érdeke összeütközésbe kerülhet, a tervezet a szerződéskötési szabadság elvének alapjára áll. Az eltartáshoz jogosult nem mondhat le e jogáról (267. §.), a házasságon kívül született gyermek ellenben lemondhat e jogáról (355. §.) mint azt a házasságon kívül született gyermekek jogviszonyainak tárgyalásakor megemlítettük.

A szerződéskötési szabadság elvének érvényesülése a kötelmi jogban tehát leginkább csak azért történik, hogy a vagyonosok mennél akadálytalanabban szedhessék a munkánélküli jövedelmet. Ha nem ez volna az ok, hanem a szerződéskötés szabadsága oly elv volna, mely tényleg a mai társadalmi rend egyik alapfeltétele, úgy érvényesülnie kellene ez elvnek a jog valamennyi terén, tehát a dologjog és a családi jog körében is, a mi azonban nem történik. Sőt látni fogjuk, hogy a kötelmi jog terén sem érvényesül ez az elv, mihelyt a vagyonosok, vagy egyébként privilegizált helyzetben levők érdekéről van szó.

Tartozunk az igazságnak azzal a kijelentéssel, hogy a tervezet kötelmi jogának azon része, mely legmélyebben érinti a vagyontalanok érdekét, t. i. a szolgálati szerződésről szóló fejezet s több, a vagyontalanok érdekében alkotott üdvös rendelkezést tartalmaz, melyeket ma érvényes jogunk nem ismer s melyektől eltérőleg a feleknek nem szabad szerződniek. De ez a tény állításaink helyességéből nem von le semmit sem. Ez intézkedések legnagyobbbrészt a német polgári törvénykönyvből vannak átvéve, a melynek első tervezetéből hiányoztak s melybe a vagyontalanok küzdelme folytán, kiknek érdekét tudvalevőleg a német birodalmi gyűlés egyik legerősebb pártja képviseli, kerültek bele. Ezek az intézkedések tehát harcz árán vívattak ki a német jogászokkal szemben s a tervezetbe csak a német minta utánzása folytán kerültek bele, mely minta a szerződéskötési szabadság elvének eme megsértését megkönnyíthette a tervezet készítőinek, kik különben meggyőződésünk szerint min-

den néposztály érdekét egyformán szívükön viselik s csak mint jogászok nem szabadulhatnak iskolájok nyűgétől. Ha az említett intézkedések valamikor nálunk is törvényerőre emelkednek, végeredményben a német birodalmi gyűlés szociáldemokrata pártjának fogják ezt munkásaink megköszönhetni.

A szerződéskötés szabadsága elvének alkalmazása gyakorlatilag végeredményben oda vezet, hogy a társadalmilag vagy közgazdaságilag üdvös újítások, a melyek alkalmazását a felek egyező akarata kizárhatja, nem érvényesülnek az életben; ezt mutatják azon tapasztalatok, melyeket Németországon a polgári törvénykönyv életbeléptetése első évében tettek. A kötelmi jog azon fejezeteibe bevitt rendelkezések, melyek a vagyontalanokra legfontosabbak, mint a lakásbérletről és a munkabérekéről szóló fejezetek, a mennyiben a vagyontalanok érdekének a vagyonosokkal szemben való megóvását czélozzák, ha a törvény az azoktól való szerződéses eltérést megengedi, nem érvényesültek. Mindig eltérő szerződést kötöttek előnyös helyzetök felhasználásával a gazdaságilag hatalmasabbak s így a törvény szavai papiroson maradtak. Bebizonyult itt az élet tapasztalataival, hogy a törvény azon rendelkezése, mely a vagyontalan védelmére szolgál, mindig ki lesz játszva, ha a törvény nem ruhazza fel eme rendelkezéseit a felek egyező akaratával sem módosítható, kényszerítő jogszabály erejével. Gyakorlati igazolást nyert ez idő óta Németországban amaz állításunk is, hogy a mai jogásznemzedék az eddigi jogfejlődés szellemi uralma alatt állván, önkéntelenül és öntudatlanul a jogrend szellemében eljárva, mindig a vagyonosok érdekét szolgálja. Gyakorlatiak a panaszok Németországban, hogy a bíróságok nem alkalmazzák megfelelően az új törvénykönyv azon intézkedéseit, melyek a vagyontalanok védelmét czélozzák, mert a régi jogi felfogás befolyása alatt állnak.

II.

Állítjuk, hogy a fennálló jogrend csak a bizonyos privilegizált helyzetben levők érdekeinek megóvását czélozza — mely privilegizáltak legtöbbje a vagyonosokhoz számítandó — s hogy e cél elérésének kedvéért minduntalan csorbát üt azokon az elveken, melyeket hirdet, valahányszor vagyontalan érdeke kerülhet összeütközésbe vagyonos érdekével; ez állí-

tásunk igazolását a kölcsönszerződés vizsgálata fogja szolgáltatni.

A kölcsönszerződésnél a munkanélküli jövedelem beszedésének módja a kamatszedés. A kamatok magassága és azon haszon, melyet a kölcsönvevő a kölcsönből húz, egymáshoz arányítva megadja a módot annak megállapítására, hogy a szolgáltatás és ellenszolgáltatás gazdasági egyenértékben áll-e. Ha a kamatok sokkal magasabbak, mint a kölcsönvevő által élvezett előny, uzsoráról beszélünk.

Az egyházjog tudvalevőleg tiltotta a kamatszedést. Később a kamatszedési tilalom helyére a kamatláb törvényes meghatározása lépett. A liberalizmus európai fénykorában annak alapelveihez a teljes szerződéskötési szabadság tartozván, e törvényes kamatláb helyébe, teljes szerződési szabadság lépett. Így nálunk az 1868. évi XXXI. t.-cz. az uzsoratörvények eltörléséről teljesen a felek szerződésére bízta a kamatláb meghatározását minden maximalis korlátozás nélkül. Az uzsora így megszűnt a jogban élő fogalom lenni s a törvény a folyamatban levő uzsoraperek megszüntetését is elrendelte. A törvény következményei mutatták, hogy a középkori kamattilalmak és későbbi kamatkorlátozások nem kizárólag a középkor gazdasági rendszerén alapultak, hanem azoknak ama céljuk is megvolt, hogy a fennlevő erőeloszlás biztosítsák. Tíz évig sem volt életben az említett törvény s már annyira pusztított védelme alatt az uzsora, hogy a törvényhozásnak megint kamatkorlátozásokat kellett felállítania. Az 1877. évi VIII. t.-cz. megakadályozza a hitelezőt, hogy az adóstól bírói segítséggel 8%-nál magasabb kamatot szedhessen. Ez a törvény sem bizonyulván elégségesnek, végre az 1883. évi XXV. t.-cz. újra felelevenítette az uzsora fogalmát. E szerint »a ki másnak a szorultságát, könnyelműségét vagy tapasztalatlanságát felhasználva, olyan kikötések mellett hitelez, vagy ad fizetési halasztást, melyek a neki vagy egy harmadiknak engedett túlságos mérvű vagyoni előnyök által az adósnak vagy a kezesnek anyagi romlását előidézni, vagy fokozni alkalmasak; vagy oly mérvűek, hogy az eset körülményeihez képest a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás közt szembeötlő aránytalanság mutatkozik: az uzsora vétését követi el stb.«. Az uzsoraügylet folytán fizetett 6%-nál magasabb kamat visszatérítendő és az uzsora vétsége érzékenyen büntetendő lesz. A tervezet felemlítvén, hogy a törvényes kamatlábat külön törvény állapítja meg (1134. §.), az életbelép-

tető törvény az uzoratorvényt hatályában valószínűleg fenn fogja tartani.

Az uzoratorvény a szerződéskötési szabadság teljes mellőzését jelentő. Hogy oly időben hozott, midőn ez elvet a leghangosabban hirdették, abban leli magyarozatát, hogy általa oly osztályok védetnek, a melyek a mai jog különös oltalmának örülnek. A könnyelmű földbirtokos, katonatiszt, hivatalnok stb. védelme volt az uzoratorvény célja, mely cél érdekében nem törődött a szerződéskötési szabadság elvével. Hogy csakis privilegizált osztályok védelme volt a cél, az kitűnik, ha a vagyontalanok kölcsönügyleteit vesszük szemügyre s más szerződéseket, melyekben az uzora tényálladéka szintén elképzelhető és elő is fordul.

Az említett uzoratorvény főleg a személyi hitelre kölcsönt vevők viszonyaira vonatkozik, ezek közé pedig a vagyontalanok nem tartoznak. Az egyedüli mód, melyen a megszorult vagyontalan kölcsönt kaphat az, hogy csekély ingóságait elzálogosítja, Míg más esetben már a 8%-on felüli kamat szedése állapíthatja meg az uzora tényálladékát, addig a kizárólag kölcsönügyletnél a határ sokkal magasabb. A kézizálogkölcsönügyletről szóló 1881. évi XV. t.-cz. szerint a szedhető díj (örzési stb. díj és kamat) legmagasabb összegét a kölcsönösszeg százalékában kifejezve a kormány rendeletileg az illető törvényhatóság meghallgatásával állapítja meg. Az a zálogüzlettulajdonos, ki az ekként meghatározott díjnál magasabbat szed, csak akkor követ el uzorát, ha cselekményére különben ráillenek az uzoravétség jelenségei. Tudvalevő, hogy az ekként meghatározott díj országszerte oly magas, hogy személyes hitelre kötött kölcsönügyletnél ily kamat mellett a bíróság mindenesetre uzorát látna fennforogni. Hozzávéve, hogy csak a legnagyobb szorultság bírhat valakit arra, hogy kézizálogkölcsönüzletből szerezzen kölcsönt, bátran állíthatjuk hogy minden egyes ily üzletben kötött kölcsönügylet valószínű prototypusa az uzoraügyletnek, melyre azonban — sajnos — az uzoratorvény rendelkezései nem nyerne alkalmazást. Ismét látjuk, hogy a mai jog a vagyontalantól megtagadja azt a védelmet, melyben a vagyonost részesíti.

Az uzoratónyálladék, mint mondtuk, nemcsak a kölcsön-szerződésnél képzelhető. Gazdaságilag uzorának kell neveznünk minden feltűnő aránytalanságot szolgáltatás és ellenszolgáltatás között. Feltűnő aránytalanság az eladott áru értéke s az elnyert vételár között; viszonylag túl magas lakásbér kis, egészségtelen

lakásért; alacsony munkabér fásasztó és a munkaadó részére nagy értéket képviselő munkáért: ez mind uzsorát képez. S sokkal inkább a vagyontalanok érdekében áll az uzsora fogalmának jogilag az adásvevési, bérleti és szolgálati szerződésre leendő kiterjesztése, mint annak alkalmazása a kölcsönügyletre; különös fontosságú volna ez a szolgálati szerződésnél, hol a vagyontalan helyzete a szerződés kötésekor legszorultabb, mert létfenntartási eszközök hiánya kényszeríti az elhamarkodott kötelezésre s ép ezért legkiválóbb példáit az uzsorának itt is találjuk. Az uzsora kizárása ezen szerződések köréből s alkalmazása pusztán a hitelügyletek oly csoportjára, melyek, mint kimutattuk, a vagyontalant nem érdeklik, nem más, mint kiváltság alkotása bizonyos társadalmi osztályok kedvéért.

III.

A tervezet szerint az, a ki másnak a jog által védett valamely érdekét szándékosan, vagy gondatlanságból megsérti, a sértettnek ebből eredő kárát megtéríteni tartozik (1077). Ily érdek gyanánt a tervezet felsorolja az ember életét, testi épségét és egészségét (1095. §. 1098 §); továbbá szabadságát és becsületét (87. §), végre a vagyoni érdekeket.

E jogilag védett érdekeket három csoportra oszthatjuk. Az első csoport, a vagyoni érdekek, kizárólag a vagyonos osztályok érdeke. Ehhez képest a mai jogban és a tervezetben is ez van leginkább megvédve. Büntetőtörvényünk aránylag legtöbb és legrészletesebb rendelkezése a vagyon elleni bűntényekkel foglalkozik és aránylag igen szigorúan sújtja ezeket. A vagyoni károkért járó magánjogi kártérítés a tervezetben épen nem fukar módon van megállapítva. E szerint az, a ki kártérítésre van kötelezve, a tényleges vagyonsökkenésen kívül az elmaradt nyereséget is köteles megtéríteni. (1138. §.)

A második csoport: élet, testi épség, egészség, szabadság, becsület a vagyonosok és vagyontalanok közös érdeke. Ehhez képest ezen érdekek is büntetőjogi védelemben részesülnek és megsértésük esetén a sértettnek vagyoni kártérítésre is van igénye (1095—1099. §§. 92. §).

A harmadik csoport kizárólag a vagyontalanok érdeke. Ide sorozhatjuk a női becsületet és a munkaerőt. A női becsület hiányos védelméről már e fejtegetések első részében

szóltunk és ott elő is adtuk a hathatósabb védelmet célzó javaslatainkat. A munkaerő védelme a tervezetben ép ily hiányos. Elrendeli ugyan a tervezet, hogy a munkaadó a munkásnak pihenésre naponkint legalább annyi időt tartozik engedni, a mennyi egészségének és munkaerejének fenntartására szükséges (1610. §.), de e rendelkezés megszegését nem torolja meg. így tehát a vagyontalan attól, a ki oka, hogy munkaerejét teljesen, vagy részben elveszítette, ha ez nem jár egyúttal a testi épség vagy egészség sérelmével, nem követelhet kártérítést. Egészség és munkaerő pedig nem azonos fogalmak. Az egészség az ember physikai, a munkaerő társadalmi állapotára vonatkozik. Valamennyi szerv rendesen működhetik, azért a munkaerő csökkenhet. Ép ezért a női becsület mellett az ember munkaerejét is fel kellene sorolni a jogilag védett érdekek között

Míthogy kártérítési kötelesség a legtöbb esetben csak akkor áll be, ha a károsító szándékos cselekményének, vagy oly mulasztásának eredménye a kár, mely gondatlanságot képez, ennél fogva fel kell állítani a mértéket, melyhez a köteles gondoságot mérhetjük. A mérték a tervezet minden része szerint: a jó családapa. A ki úgy cselekszik, mint a jó családapa szokott, az nem tartozik kártérítéssel E jó családapán szemlélhetjük a mai jogrend egész egyoldalúságát. Gondoskodni tartozik, hogy adósa egy fillérig megfizesse a kamatot; ha nyomorgó adósának egy fillért elenged a kamatból, már nem méltó a jó családapa címre. Ha szomszédjának háza ég, keresztbefont karokkal nézheti a tüzet, mert csak saját dolgáról köteles gondoskodni s ugyanazt mondhatja jó barátjának, kit a tönkrejutástól anyagi áldozat nélkül megmenthetne. Ha munkása egész életén át szorgalommal pihenés nélkül kis bér mellett javára dolgozott, a munkaerőnek az öregebb korról járó apadásával együtt elbocsátja s avva vigasztalja, hogy eddig híven teljesítette vele szemben szerződési kötelezettségét. Ha ártatlan leányt csábit el s ez létének tönkretételéért kártérítést kíván, azt feleli, hogy a csábitásba beleegyezvén, nincs joga kártérítésre. Ez a tervezetnek s általában magánjogunknak mintaembere.

Dr. Frank Miksa.